

Патријарх Павле

Треба ли жене да покривају главу
у храму за време богослужења

- жена у хришћанству -

Гласник
децембар 1982.

Патријарх Павле

Треба ли жене да покривају главу у храму за време богослужења

- жена у хришћанству -

ПИТАЊЕ: У неким нашим манастирима и црквама, при уласку у цркву, тражи се да жене обавезно покривају главу. У другима се тај услов не поставља. Чула сам да у Русији обичај покривања главе у цркви жене држе строго.

Постоји ли пропис о томе, и какав му је смисао, с обзиром да је данас време еманципације жена и борбе против њиховог средњевековног поробљавања?

ОДГОВОР: До новијег времена жене су код нас, поготово удате, присуствујући на коме било богослужењу у цркви, и молитви, редовно биле покривених глава, а мушкарци откривених. Мушкарци се држе стриктно овог прописа и сада. О молитви мушкараца с непокривеном главом, а жена с покривеном, говори и проф. др Лазар Мирковић у својој Литургици¹. Сведочанство о Руској цркви даје литургичар С.Булгаков, велећи да жене на Великом входу не могу с непокривеном главом прилазити под Свете дарове, ни причешћивати се, нити уопште улазити у храм и молити се².

Оба обичаја потичу из Светог писма и налазе се јасно изложена у Првој посланици Коринћанима: Сваки муж који се покривеном главом моли Богу или пророкује, срамоти главу своју. И свака жена која се гологлава моли Богу или пророкује, срамоти главу своју (1.Кор. 11,4,5). Настављајући даље, апостол износи разлог зашто је то тако и вели: Муж да не покрива главе, јер је слика и слава Божја, а жена је слава мужа. Јер није муж од жене, него жена од мужа. Јер муж није саздан жене ради, него жена мужа ради (1.Кор. 11,7-10).

Овај став апостола Павла у суштини изражава библијско учење о постанку првих људи, по коме је Бог најпре створио човека Адама, "од праха земаљског и дуноу му у нос дух животни". Жену је пак створио после њега, "од ребра које узео Адаму" (1.Мојс. 2,7,22). Разлог за стварање жене Библија види у потреби човека да има "друга према њему", да не буде сам (1.Мојс. 2,18).

Свети Јован Златоуст, тумачећи наведене речи Посланице Коринћанима, набраја четири разлога због којих жена треба да покрива главу: "Прво је то што је наша глава Христос, а ми (глава) жени; друго је то што смо ми слава Божја, а наша слава је жена; треће је то што нисмо ми од жене, него жена од нас; четврто је то што нисмо ми ради ње, него она ради нас. Зато жена треба да има знак власти на глави."³ Износећи ове одлике, Златоуст објашњава да реч глава, иако се употребљава и у односу Бога Оца према Сину, као и мужа према жени, не треба да се схвати у смислу

1. Литургика, Београд 1965, I, 310.

2. Настољнаја књига, Харков 1900, прим. 86. на Литургију, стр. 818.

3. Творенија, в русском переводе, С.Петербург 1904, Т.Х, 259.

да "Син толико одстоји од Оца колико ми од Њега, нити да жена одстоји од нас колико ми од Бога Речи"⁴. По Блаженом Теодориту, ова реч у ствари означава јединство суштине: "Као што (нама) Христос, имајући нашу људску природу, по човечанству бива глава, и по томе је једносуштан с нама, тако Отац, будући Његова глава, показује једносуштност. Стога је Он (Христос) по божанству једносуштан Оцу, а нама по човечанству."⁵ Према томе, овде је реч о принципу узвишености и части, а "не да муж влада женом у истом степену у коме Христос влада свима; нити муж има она права која има Христос над свима. Нити је муж творац жене, нити је (жену) имао као сопственост, као Христос Цркву, искупивши је својом крвљу."⁶ Епископ Теофан Затворник илуструје овај однос сликом тела: "Као што је глава у телу глава не само груди, руку или ногу, него свега тела, тако је Христос глава свију, све Цркве. Следствено и жени је глава Христос. Но, као што су у телу поједини чланови у вези са главом непосредније, а остали посредством других чланова, тако су и у Цркви Свети апостоли и њихови прејемници, предстојатељи Цркава, и уопште свештенство, у непосреднијем односу према Христу као глави. Други чланови Цркве, поред свега што стоје у вези са Христом као главом, у многим случајевима имају потребу у њиховом посредништву. Слично томе, постоји нешто због чега се представља да је муж непосредније у вези са Христом као главом, а жена, без обзира што заједно с мужем има за главу Христа, у вези је с њим на неки начин преко мужа". У погледу свог спасења, исто као и муж, жена има све у Господу: "Вера је од Господа, благодат од Господа, свака помоћ такође од Господа... Но, мада жена стоји такође у вези са Господом, она не прекида потчињеност мужу⁷.

Исто је тако и у погледу начела да муж не треба да покрива главу јер је слика и слава Божја, а жена је слава мужевљева. Блажени Теодорит вели да слика Божја значи да је "од почетка њему (мужу) поверена власт над свима на земљи". Свакако, "влада и жена другим (стварима), али је наређено да се покори мужу"⁸. У истом смислу казује Теофилакт да је муж "слава Божја, тј. управитељ (ипархос) Божји"⁹. Од значаја је да се о жени овде говори као о слави мужа, а да се не назива сликом мужа, јер је и она створена по слици Божјој¹⁰.

Поред четири наведена разлога, због којих жена треба да има покривач,

-
4. Уп. П.Трембелас, *Ποινωνία το τας επιστολας το κεντο διατηκτο*, Атина 1956, Т. II, 348.
 5. Исто. Према Годе-у, овде је реч о три врсте јерархичности: 1. мужа према жени, чисто људска; 2. Христа према мужу, божанска и људска; 3. Христа према Оцу, чисто божанска... Муж који управља - у првом; Христос - руководеће и дејствујуће начело у другом; у трећем - постојање синовства чини заједницу божанског живота између Христа и Оца, али у њој дејство потиче од Оца Који рађа Сина (Трембелас, н.д.348.)
 6. Исто.
 7. Еп. Теофана, Толкованије прваго посланија Св. ап. Павла к Коринтјаном, Москва 1843, 397.
 8. Трембелас, н.д. 350.
 9. Исто.
 10. Трембелас, исто. И Евангелистичка црква у Немачкој у овој ствари има исти став: "Муж као подобје Бога не треба да покрива своју главу, с обзиром на Божју славу. Жена напротив треба да носи покривач на глави као знак своје потчињености мужу и треба да га не скида ни при служби Божјој, јер разлика између мужа и жене, коју је Бог устројио, остаје и онда кад они ступе пред Бога" (Дие Бибел, Уеберсетзунг Martin Luther, mit erklarenden Aufmerkungen, Stuttgart 1937, стр.274.)

символ власти на глави, апостол Павле наводи и пети: "Због анђела" (ст.10). Кога треба разумети под речју анђео? Најпре ће бити да се овде казује о анђелу у директном смислу речи: "Ако ти, вели Свети Јован Златоусти, не обраћаш пажњу на мужа, то се постиди анђела"¹¹. Свети Кирило Александријски подразумева овде "анђеле од Бога постављене Црквама", "који предстоје и заједно се моле са онима који се моле" (Свети Јован Дамаскин). Да ли ово покривање главе треба да жена чини угледајући се на анђеле који крилима закривају лица своја (Иса. 6,2)? Или уопште "да се стиди анђела, да се не би показала и њима као бестидна" (Теофилакт). "Ако неће то да чини немајући стида од људи, нека се бар постиди од анђела који бивају сведоци и посматрачи ове потчињености" (Икуменије), и "врло се жалосте ако неко не мари како треба за закон" (Кирил Александријски)¹². Епископ Теофан Затворник каже да за анђеле нема значаја само по себи покривање и непокривање главе, "но с каквом намером и у каквом духу се то чини, може да их радује или жалости. И то тим више ако се зло не ограничава само на једно лице које држи главу откривену него се шири и даље. Ђаво понекад преко једног лица чини зло стотини."¹³

Сем на анђеле, у старини је било мишљења да се овде подразумевају демони (Тертулијан); на побожне, анђелског живота хришћане (Климент Александријски); на епископе и пастире Цркве (Свети Амвросије Милански, Свети Јефрем Сирин)¹⁴.

Апостол Павле наводи и шести разлог због кога "није лепо да се жена гологлава моли Богу" (ст.13). Од почетка жени је коса била украс, и сама од себе тежила је да има што дужу косу: "Жени је слава ако гаји дугачку косу". То је у ствари израз саме природе, по којој жена не треба да открива главу, те јој је косу дала као покривач (Не учи ли вас и сама природа... јер јој је коса дата као покривач, ст. 14,15).

Ту мисао апостола Павла, преп. Никодим Светогорац поткрепљује и чињеницом да природа "ниједну жену не учини никад ћелавом, без косе, као што учини неке мужеве"¹⁵.

Свети Јован Златоуст поставља питање: "Ако јој је коса дана као покривач, зашто онда једном покривачу додавати други?"

И на њега одговара: "Зато, вели, да би се показала потчињеност не само по природи, него и по доброј вољи. Природа је унапред устројила да би ти била покривена. А ти додај нешто од себе, да не би изгледало да нарушаваш законе природе"¹⁶.

11. Творенија, 259.

12. Према Трембелас, н.д. 351.

13. Н.Д. 401. Евангелистичка црква у Немачкој подразумева овде такође анђеле: "При молитви долази заједница пред Господњи трон, око кога стоје анђели. Њима би била непријатна слика кад би се жене непристојно показале". (Die Bibel, 274). а Анђелима назива праведне и побожне. Нека се, дакле, покрива, да их не саблзани на блуд. Јер анђели стварно на небу, и покривену је виде" (1 тотлостос, ВЕПЕС, Атина 1956, Т VIII, 375, Климент Александријски).

14. Трембелас, н.д. 351.

15. Посланица Смирњанима, ВЕПЕС, изд. Апост. диак. Атина 1970, стр.403. Исту мисао изразио је још у XII в. канонист Јован Зонара: "Природа сматра дугу косу толико сродном женама да природно не бивају ћелаве" (Атинска синтагма, Атина 1853, Т. III, 113). О природи, на овом месту Св. Јован Златоуст вели: "Под именом природе ја разумем Бога, јер је Он творац природе" (Еп. Теофан, н.д. 395).

16. Творенија, н.д. 260.

Држање ових прописа Свето писмо налаже имајући у виду потребу достизања основне еванђелске врлине, смерности, на којој се онда може да изграђује зграда осталих врлина. У том погледу, Свети Јован Златоуст каже: "Покривање је, дакле, знак покорности и потчињености; оно побуђује да се гледа доле, да се смирава и чува врлина. А врлина и част потчињеног састоји се управо у томе да пребива у послушности"¹⁷. Пример смирености и послушности показивале су свете жене још у Старом завету: Јер се тако некад украшаваху и свете жене, које се уздаху у Бога и покоравашу се својим мужевима, као што Сара послушаше Аврама и зваше га господаром; њене сте кћери ви постале, ако чините добро (1.Пет. 3,5-6). Још ближи и већи пример смирености и покорности вољи Божјој показује Света Богородица: Јер погледа на смирење слушкиње своје...; Ево слушкиње Господње, нека ми буде по речи твојој (Лк. 1,48,38). Највећи пак пример смирења даје Господ Исус Христос: Он је кротак и смирен у срцу (Мт. 11,29); и беше понизан до саме смрти, смрти на крсту (Филип. 2,8).

Говорећи о смирености и послушности, Православна црква не тражи ове врлине само од жена него и од мушкараца, не само од световњака него и од свештенства. Апостол Петар заповеда: Тако и ви млађи слушајте старешине. А сви будите један другоме понизни, јер се Бог гордима противи, а понизнима даје благодат. Понизите се, дакле, под силну руку Божју, да вас узвиси кад дође време (1.Пет. 5,5). Као и прича о Митару и Фарисеју, и ове нам речи казују да је смиреност врлина која човека уздиже и чини великим пред Богом. Свети Игњатије Богоносац поставља као општи хришћански принцип: Верни нека се покоравају ђакону, ђакони презвитерима, презвитери епископу, епископ Христу, као Он Оцу¹⁸.

Јасно је да апостол Павле, који је изложио еванђелски принцип: Нема мушко и женско... јер смо сви једно у Христу Исусу (Гал. 3,28), не тражи од жена да покривају главе због ниподаштавања женске, а преузношења мушке природе и мушких права, најмање пак из потхрањивања и уздизања мушке сујете. Да не би било никакве недоумице, Апостол одмах наставља: Али у Господу нити је жена без мужа што, ни муж без жене; јер као што је жена од мужа и муж је из жене; а све је од Бога (1.Кор. 11,11-12). Тумачећи ово место Свети Јован Златоуст каже: "Због тога што је (Апостол) приписао веће преимућство мужу, рекавши да је жена од њега, за њега и под његовом влашћу, то да не би уздигло мужеве изнад потребног, а жену унизило, погледај какву уноси исправку говорећи: Али у Господу нити је муж без жене што, ни жена без мужа. Не указуј му, вели, само на првобитна преимућства и на стварање, него обрати пажњу на доцније па ћеш видети да свако од њих зависи од другог, или боље (речено) не једно од другог, него сви од Бога. Зато и говори: Нити је муж без жене што, ни жена без мужа, у Господу, јер као што је жена од мужа тако се и муж (рађа) из жене... Уосталом узрочник ових преимућстава није муж, него Бог, зато и додаје: А све је од Бога."¹⁹ Слично казује и Свети Јефрем Сиријан: "Ето, вели, са своје стране она мукама рађања враћа мужу оно што му је привремено дужна да врати, јер је узета од

17. Исто, 259.

18. Посланица Смирњанима, ВЕПЕС, изд. Апост. диакониа, Атина 1955, Т. ИИ, 315.

19. Творенија н.д. 260.

њега у време сна без муке рађања²⁰. "Овим као да се казује, вели епископ Теофан, да се жена окреће мужу од кога је узета; а ти гледај у жени природу оне која те је родила, и односи се према њој с поштовањем"²¹.

Међутим, узвишеност ове једнакости дате од Бога, својим грешењем мушкарац и жена нису одржали. И једно и друго су од природног нагона створили похоту, удаљујући се све више од оног што је Бог њиме хтео. То траје вековима. Мушкарац тражи од жене да служи његовој похоти, да му буде средство за уживање. Несрећа је и за жену и за човека и за човечанство што је она на тај захтев пристала²². Поред своје похоте и жеље за уживањем, њеној сујети је годило да буде жељена ствар, те је у том правцу упутила своју пажњу, почела се неодговорно украшавати, кинђурити, правити од себе "лепу играчку", трошећи на то огромна средства и време. Уместо људских односа, прописаних Богом, мушкарац и жена сада приступају једно другом не са љубављу и поштовањем као личности, него као ствари, понижавајући узајамно људско у себи. Због својих физиолошких и биолошких разлика, жена је при томе прошла горе. Заједничким дејством, мушкарац и жена створили су од ње проститутку²³.

20. Творенија, в русском переводе, Сергијев Посад 1895, Т. ВИИ, 8.

21. Н.д. 403.

22. Ову мисао врло лепо излаже познати Индијац, Махатма Ганди: "Да није мушкарац у својој слепој себичности скршио женину душу, и да оне није подлегла уживањима, свету би показала бескрајну снагу скривену у себи" (Борба ненасиљем, Београд 1970, стр. 209). Да би ослободила људско у себи, и помогла мушкарцу у његовом ослобађању, "жена мора престати да себе сматра објектом мушкарчеве појуде... Немојте се кинђурити - поручује Ганди женама - не употребљавајте мирисе од лаванде. Ако хоћете лепо да миришете, тај мирис мора излазити из ваше душе; тад ћете освојити не мушкарца, већ човечанство" (исто).

Рђав би био закључак да би на овај начин од жене постало неженствено биће, мушкобања, него, напротив, ослобађање њене женствености од кривога правца који она има у блудници. Женственост у проститутки није женственост, него карикатура женствености.

23. Економска беда и социјална неравноправност само су користиле овај пристанак жене да буде ствар и буде употребљена као ствар, тј. проститутка, али нису проституцију створиле, како се често наводи: "Основу проституције чини економска и социјална беда" (др Смиљанић и Милисав Мијушковић, Драма брака и породице, Београд 1965, стр. 336). Колико је унутрашња сагласност на проституцију и импоновање што је жељена као ствар примарније од ових околности, у којима се она само открива у свој својој беди, показују примери жена из виших друштвених слојева, материјално осигураних, "које су биле образоване, културне и лепо васпитане, живеле добро у браку и имале децу" (Смиљанић, н.д. 324), а пристајале на проституцију. Главни значај замашних сума, за које су на то пристајале, у томе је што им је, у времену у коме су све вредности мерене новцем ("Новац је све, за новац све!") то служило као најбољи индикатор колико су као женке жељене и колико као "лепе ствари" одскачу од других жена. За ову тврдњу говори и чињеница да "проституција и у земљама које изграђују социјализам представља тежак проблем", јер јој се одају и запослене жене и девојке, "које у одређене дане долазе на одређено место и проституишу се, или се једноставно упуте друмом и одазову позиву власника аутомобила и с њим, за новац или што је гости и части, проводе недељни и празнични викенд" (Смиљанић, н.д. 339.). " (та у себи крију наши ноћни локали и барови?" - пита Загорка Пешић, па затим одговара: "Зар то није јавна тајна да проституција поново почиње да цвета?" Из те чињенице она изводи тачан закључак: "Корени проституције, дакле, не налазе се више у социјалној беди, већ у укоренењем лошим навикама и тенденцији да се на кљак начин живи. Ако поштеним радом не могу набавити скупе хаљине и накит, неке су жене склоне да то купе продавањем свога тела... Поготово су за осуду оне жене које се без икаквог критеријума подају првом странцу за ма какав инострани предмет" (Загорка Пешић, Морална проблематика односа мушкарца и жене, Београд 1957, 32, 33).

Кинђурећи се из ових побуда, жене су, поред других делова тела, украшавале главу плетеницама и тракама, златним накитом и бисером итд. "Нису остале при природном украсу - као што каже Свети Василије Велики - тј. коси, која је женама дата уместо покривача, него уплитањем у косу неких уметака непристојно су украшавале себе..."²⁴ Многе од њих, особито у великим и богатим градовима, наставиле су да поступају тако и пошто су постале хришћанке, што је изазвало, већ у апостолско време, потребу исправљања и упућивања на скромност и пристојност у одевању, и уместо украшавања пролазног тела, украшавање душе непролазним врлинама. Свети апостол Петар опомиње хришћанке: Ваш накит да не буде споља, у плетењу косе, у кићењу златом и облачењу хаљина, него скривени човек срца у нераспадљивим (накитом) кротког и мирног духа. То је пред Богом скупоцено (1.Пет. 3,3-5). Готово истим речима и апостол Павле: Тако и жене, у пристојном оделу, са стидом и смерношћу да украшавају себе не плетеницама, златом, бисером или хаљинама скупоценим, него као што доликује женама које за себе говоре да су побожне: добрим делима (1.Тим. 2,9-10).

У том смислу, Црква је кроз векове, и жене и мушкарце позивала на скромност, избегавање таштине и спољашњег украшавања. Трулски сабор 96. каноном наређује: "Који се кроз крштење обукоше у Христа, обећаше да ће подражавати животу Његовом по телу. Стога оне који удешавају косу на глави плетењем, на штету оних који их гледају... поучавамо и упућујемо... да оставивши превару и таштину која из материје произлази, стално управљају ум непролазном и блаженом животу... Да се што више Богу приближавају чистим животом, и унутрашњег човека више него спољашњег украшавају врлинама и добрим и непорочним владањем... А који би поступио против овог канона, нека се одлучи."²⁵ Валсамон тумачећи овај канон каже: "Дужни су, вели, сви верни да гледају према горњем, блаженом животу и да се владају са страхом Божјим, да би Му се приближили колико је могуће, и унутрашњег човека, тј. душу да украшавају свима врлинама, а не спољашњег".²⁶

Канон 16. Седмог васељенског сабора особито се обраћа клирицима наређујући: "Свака раскошност и украшавање тела страна је свештеничком чину. Стога епископ, или клирици, који се ките сјајним и раскошним хаљинама, имају се поправити. Ако ли остану упорни, нека се подвргну казни. Тако исто и који се мажу мирисавим мастима". При томе, Сабор се позива на речи Светог Василија Великог: "Све што се не употребљава ради потребе, него ради накита, потпада приговору сујетности"²⁷.

Свакако је недоличног украшавања било и код хришћанки у Коринту, с обзиром да је Коринт био познат у грчком свету поред богатства и по

24. ВЕПЕС, изд. Апост. диакоња, Атина 1978, Т. 56. Тумачење на Иса. гл.3, стр. 142.

Кад се спомињу плетенице, није ту реч о њима као таквима, нити је Апостол против облачења жене на начин који се свиђа мужу, и мужа према жељи жениној, да из љубави угоде једно другом, остајући у границама пристојности. Такође да не би аљкавошћу једно другом дало повода да их друге жене или мушкарци заводе, него против онога што прелази ту меру.

25. Пидалион, 305, 306; Милаш, н.д. И, 586, 587.

26. Атинска синтагма, Атина 1852, Т. ИИ, 535, 536.

27. Пидалион, н.д. 335; Милаш, н.д. И, 587, 622.

својој моралној распуштености. Вероватно да је било и других разлога, што је принудило апостола Павла да ово питање постави и детаљно о њему расправља. Епископ Теофан сматра да су у Коринту "жене незн-абошкиње улазиле у (идолске) храмове откривене, с нечистим намерама. Изгонећи тај обичај из хришћанског храма, Апостол и пише тако"²⁸. Такође је могуће да су неке хришћанке, криво схватајући принцип "нема мушко и женско", из празне сујете тежиле изједначењу са мушкарцима, док апостол Павле толико подвлачи смиреност и послушност.

У прво хришћанско доба жене су држале наредбу апостола Павла. Писмено сведочанство, с почетка III века, оставио је Тертулијан својим захтевом (из периода преласка у монтанизам) да се пропис о покривању жена протегне и на девојке: "Свака, вели, жена (1.Кор. 11,5). (та значи свака, ако не сваке врсте, сваког сталежа, сваког положаја, сваког достојанства, сваког узраста... А део жена су и девојке." (29) Из овог периода потичу и сцене у живопису појединих катакомби у Риму са представама жена хришћанки на молитви, са велом на глави³⁰.

Кад су се у IV веку јавили јеретици евстатисти, са својим учењем против брака, допуштајући женама, да из погрешно схваћене једнакости, носе мушко одело и да секу косу, помесни сабор у Гангри (око 340.г.), поред других њихових неумесности, осуди и ове: "Која жена, ради тобожњег вежбања у добру, промени одело и уместо обичног женског одела узме мушко, нека је анатема"³¹. "Ако која жена због тобожњег вежбања у врлини, остриже косу коју јој је Бог дао да се подсећа потчињености, као разрешујући заповест потчињености, нека је анатема"³². Да би се ова одлука Сабора увела у живот, цар Теодосије Велики (379-395 г.) изда закон да се изагнају из Цркве оне жене које шишају своју косу, а архијереји који би их примили да се збаце са архијерејства³³. У IV в. правоверне жене су свуда долазиле у цркву покривених глава, како сведочи Свети Јован Златоуст: "Ако су тада Коринћани противречили томе правилу, но сада га је примила и чува га сва васељена. Таква је сила Распетога".³⁴

28. Н.д. 396.

29. Liber de virginibus velandis, Miv. P.L.T. II, к. 900.

30. Τηρσκεωτικη κε ιτηκτι ενκικλοπεδια, Атина 1964, Т. ИВ, к. 860, 861. У православној иконографији Св. Богородица увек се слика покривене главе, а тако и свете жене.

31. Ова саборска одлука осуђује јеретичко, лажно схватање једнакости мужа и жене и њихово укидање разлике у одећи мужа и жене. У садашње време, Православна црква није против тога да жене носе панталоне због природе посла који врше, нпр. у фабрикама, или путовању зими на коњима, мотоциклу, скијању итд. И пре рата, жене и девојке, силазећи на коњима из околних села у Сарајево, и у цркву су долазиле у панталонама својих мужева и браће, јер се друкчије, по оном снегу и мразу није могло. Црква је против таквог облачења кад је оно због моде и погрешног схватања једнакости полова.

32. Пидалион, кан. 13. и 17, стр. 401, 403; Милаш, н.д. ИИ, 42, 44.

33. Созомен, књ. ВИИ, гл. 16, у Пидалион н.д. 328, прим. 1. И одлука овог Сабора казује да је покривање глава символ који треба да опомиње на понизност, те да оне жене које су из стварне побожности облачиле мушко одело и стригле косу, да би непримећене одавале се строгом подвигу у мушком манастиру, "као што је таквих било много током историје, не потпадају под казну овог канона, јер због истинске аскезе и са смиреношћу чињаху ово, и не јавно, него непримећене од многих" (Преп. Никодим Светогорац, Пидалион, прим. 1, стр. 403). Такве су нпр. биле: Преп. Теодора, 11. септ.; Евфросинија, 25. септ.; Пелагија, 8. окт.; Марија, 12. фебр.; Анастасија, 10. маја и друге.

34. Еп. Теофан, н.д. 405.

У данашње време модерних феминистичких покрета, није реч о изједначењу жена са мушкарцима у моралном погледу, што је Црква свагда захтевала, борећи се против два морала, једног за мушкарце и другог за жене, једног који мужу дозвољава, и другог који то исто жени забрањује. Устима Светог Григорија Богослова, овај став она је давно изнела и образложила: "Жена која је зло намислила против ложа (постеља) мужевљева чини прељубу, док муж који је нарушио верност према жени не одговара за то. Таквог законодавства не примам, нити такав обичај одобравам. Мужеви су били законодавци и зато је законодавство против жена: и пошто су децу потчинили власти оцева, слаби пол оставише забатаљен. Али Бог није тако одредио. Један је Творац мужа и жене, оба двоје су из исте земље, једна слика (Божја), једна смрт и једно васкрсење. Једнако се рађамо од мужа и жене, једна дужност припада родитељима према деци. Па како, дакле, ти тражиш чистоту коју сам не пружаш? Како тражиш оно што ти не дајеш, како доносиш неправедни закон имајући тело једнаког достојанства? Ако узмеш у обзир горе - жена је згрешила, а и Адам је исто учинио, змија је оба двоје преварила; није се једно показало слабијим, а друго јачим. Ако обратиш пажњу на боље - Христос је својим страдањем спасао оба двоје. Ради мужа Он се оваплотио, то исто учини и ради жене. Ради мужа Он је умро, Његовом смрћу спасава се и жена³⁵.

У савременом феминизму није реч ни о равноправности политичкој и друштвеној, него се диже против тога што природне разлике мушкарцу дају предност. "Још у доба своје младости - пише једна читатељка проф. А.Немилову- била сам љута на тај неправедни закон природе који мушкарцу омогућује уживања за која не мора да пати, а жену приморава да за један једини тренутак среће пропати најстрашније болове. Шта нам вреди женска равноправност, и политичка и правна, кад нисмо биолошки равноправне са мушкарцима. Они могу имати стотине авантура а да чак и не знају да ли су те авантуре имале последице. А жена мора трпети крваве муке. Каква неправичност!" Друга једна пише да због ове неправде мрзи све мушкарце и гледа да им се освети³⁶. Из изјава других читатељки, које су му поводом његове књиге писале, проф. Немилон закључује: "Све се слажу у томе да жену на побачаје и примену свих средстава за спречавање зачећа не приморавају само економски разлози, него и тежња да се ослободи биолошког ропства"³⁷.

35. Уп. Душан Јакшић, Живот и учење Св. Јована Златоуста, Срем Карловци 1934, 240, 241. Како се може, поред оваког става Св. Григорија Богослова, као и става Св. ап. Павла: "Нема мушко и женско, јер сте ви сви једно у Христу Исусу"; "Нити је жена без мужа што, ни муж без жене"; "Брак да држе сви у части" (Јевр. 13,4), доћи до тврдње: "Став хришћанства као одређене идеологије и хришћанске цркве као институције... био је... што се тиче жене, да то одмах и одлучно кажемо, врло неповољан за њу, штавише негативан до степена презира и мржње, па самим тим не може бити, нити је био, позитиван ни за брак и породицу" (др Смиљанић и М. Мијушковић, н.д. 171, 172). Још кад се узме у обзир чињеница да је Хришћанска црква уздигла брак на степен Св. тајне, у реду са крштењем, свештенством, Св. причешћем и др., а у лицу Св. Богородице уздигла жену изнад анђела, не изгледа да је оваква тврдња постала из добронамерног, него из непријатељског става "до степена презира и мржње" према хришћанству. Формирана је априористички - да то одмах и одлучно кажемо - да читаоци добију такво убеђење и стекну такав став на сваки начин, било то стварно тако, или не било.

36. А. Немилон, Биолошка трагедија жене, Београд 1940, стр. 178.

37. Исто, 186. За жене оваког духовног профила, рађање деце је "биолошко ропство", за ап. Павла - једно од средстава спасења (1.Тим. 2,15).

Кад се зна да се Црква кроз векове борила против негативног гледишта појединих јеретика на брак (манихеја, богомила, или евстатјана нпр. против којих говори 1. кан. Гангрског сабора: "Који куди брак и гнушава се жене која са мужем својим спава, а верна је и побожна, те је кори као да она не може у Царство Божије ући, нека је анатема" (Милаш, н.д. II, 37), узимати став оваквих јеретика као став Цркве хришћанске, очигледно не може бити добронамерно. Нити је добронамерно проширивати изјаве појединих Отаца, у којима је реч о жени као блудници и проститутки, на жену уопште и њену природу у целини.

За покрет жена које на разлику полова гледају тако, речено је с правом да у суштини значи "само тежњу за прелажењем из материнства у проституцију. Он је као целина више еманципација блуднице него жене"³⁸. Од жена захваћених оваквим безбожним идејама Великог Инквизитора, да у греху људско биће може достићи срећу, било би илузорно очекивати да се потруде само да схвате, а камоли прихвате смиреност и послушност, и покривање главе као символ усвајања тих еванђелских врлина.

И за жену хришћанку данас није лако прихватити ове врлине, јер је и она, као и сви ми, умногоме захваћена сујетом, гордошћу, чији је израз непокорност и непослушност. Сем тога, непокривање главе већ је укореењена навика, која се, као свака навика тешко савлађује и уз помоћ разних доказивања тежи да се оправда и задржи. А овде ће то доказивање потражити ослонац и у речима самог апостола Павла. Наиме, пошто Апостол вели да откривена глава код жена значи исто што и ошишана, а затим: Ако се жена не покрива нека се и шиша (1.Кор. 11,5-6); из тог се онда закључује да је мисао апостола Павла ово: Жена, којој је дика дуга коса, треба да се покрива. Неће ли да се покрива - нека се шиша. Како жене данас баш тако поступају, тј. секу косу, значи не морају ни да се покривају. Исто би излазило и из поставке: Ако ли је ружно жени да се шиша... нека се и покрива. Значи: Није ли јој ружно да се шиша, то не мора ни да се покрива.

Поред тога, да на пропис о покривању главе жена у цркви не треба строго гледати, јасно је, веле, и из тога што апостол Павле, супротно женама, од мушкараца тражи да се моле откривене главе. Међутим, гледамо и сада, не само епископе са митрама него и све монахе са камилавкама на глави како се у цркви моле Богу. Зашто би се наредба о покривању жена морала стриктно држати, а о непокривању мушкараца не мора, кад је обе поставио исти апостол Павле, у исто време, у истој Посланици?

На први поглед ово закључивање може изгледати тачно. Заиста, чини нам се, да је апостол Павле остао на наредби да се жена моли покривене главе, иначе срамоти главу своју, без објашњавања с краја стиха 5. и у 6. стиху (Ако јој је ружно да се шиша, нека се покрива), да би његов став био јаснији и одређенији, те се из њега не би могли извлачити закључци да жена сада не мора да покрива главу. Јер овим релативним "ако" (Ако јој је ружно...), цео захтев добија смисао условности, релативности, поготово у наше време кад жени нити је дика да има дугу косу, нити јој је ружно да се шиша.

38. Др Ото Вајнингер, Пол и карактер, Београд 1938, 432.

Но ако се ствар размотри озбиљније, закључак ће бити друкчији. Тврдња да жене сада не морају покривати главу, јер им није ружно да се шишају, био би у важности да је Апостол изнео само та образложења, без догматских основа на које је захтев о покривању глава поставио, тј. да није рекао: Христос је глава мужу, муж глава жени (ст.3); муж је слава Божја, а жена је слава мужа; жена је од мужа и ради мужа, не муж од жене и ради жене (ст. 8,9).

Ове догматске поставке нису релативне, нити зависе од околности, него остају заувек, тичу се сваког времена и свију прилика. Друга је ствар што је Апостол, пишући тадашњим женама, ове основе образлагао тадашњим доказима, тада је за жену била дика да има дугачку косу, а ружно да се шиша³⁹. У данашње време Апостол свакако не би употребио ова образложења. Зато, ако се поглед на шишање косе код жена изменио, није се изменило библијско учење о постанку мужа и жене, те нема основа да се мења символ тог учења - покривање главе.

Овакво гледиште заступа и професор П.Трембелас: "У целој овој перикопи - пише он - Павле се обраћа принципима. Носити или не носити покривач, на изглед је ствар од малог значаја. Све зависи од тога какав се смисао даје ношењу, или неношењу покривача. Природно стање жене (ст. 13-15) исто је и данас какво је било тада, и остаће заувек исто, независно од тога да ли ће се схватање о покривачу изменити. Аналогије у односу Бога и Христа, Христа и човека, човека и жене нису се измениле до данас, иако су се обичаји о коси изменили⁴⁰.

Због тога не може нико да каже да Павле није поставио правилне силогизме, или да његови силогизми, ако су тада били правилни, нису то и сада".⁴¹

На аналогију са монасима, већ смо рекли у примедби о монахињама које су секле косу, облачиле мушко одело да би се подвизавале у мушком манастиру, да је ту реч о символу, који сам није суштина, него само спољашњи знак суштине. Оне нису напуштале знак због неприхватања и одбацивања суштине. Него прихватајући суштину, због околности, привремено нису држале символ.

Њихов поступак Црква никад није осуђивала, него похваљивала, јер су то чиниле из искрене побожности, не напуштајући ни заповест о

39. Па и доцније, све до наших дана, било је понегде шишање косе ухваћене у прелјуби знак казне и срамоте (др Смиљанић, н.д.).

40. "То да неко има покривену главу, сматрало се на Истоку као знак срамоте, или потчињености, супротно према новијем обичају Европљана, према коме је непокривеност главе била знак потчињености, а покривеност њена означаваше узвишеност и господарење" (Трембелас, н.д. 349).

Ни при молитви и другим верским чиновима, у разним религијама старог времена (па и данас) није било једнакости. "Хришћани нпр. вели проф. В. Чајкановић, улазе у цркву гологлави и присуствују сваком религиозном акту са откривеном главом; Јевреји и муслимани, напротив, задржавају у таквим приликама на глави капу и у храм улазе са покривеном главом; Грци су (изузев можда питагорејаца...) приносили жртве гологлави; Римљани, напротив, покривали су главу (и то обично тогом; једино кад би приносили жртву "Греко риту" - на грчки начин - онда би били непокривене главе...). Али и Грци, кад су приносили жртву, морали су имати на глави венац (Пропис "Отан пиоси тас тхисиас стефани форитосан и полите ке и парики пантес..." - Кад приносе жртве, сви грађани и дошљаци ношаху венце - важно је свакако за цео грчки свет") (В. Чајкановић, Мит и религија у Срба, Београд 1973, 166,167).

41. Трембелас, н.д. 353.

смирењу ни о покорности⁴². То је смисао и покривања глава монаха, у појединим моментима на богослужењу (док су у другим обавезни да откривају главе). Они то чине у знак свога завета девствености и одрицања од мушких права ради Царства небеског.⁴³ У знак свог живота у безбрачности, целибата, римокатолички свештеници брију браду и бркове.

Из Спаситељеве приче о синовима, од којих је један на заповест оца да оде у виноград и ради, рекао да неће, али се после покајао и отишао, извршивши тако вољу очеву; а други рекао да хоће, али није отишао (Мт. 21, 28-30), не испунивши што је отац хтео, јасно нам је да жена која би прихватајући смиреност и послушност као вољу Божју, но дошла у храм непокривене главе, личила на првог, а она која би не испуњавајући вољу Божју, сматрала да је недостојно савремене жене да прихвати смиреност и покорност, али ушла у храм с покривеном главом, личила другом сину.

Несумњиво да је поступак првог сина бољи него другог. Исто тако је несумњиво да би његов поступак био још узвишенији и савршенији да је рекао оцу да ће отићи у виноград, или макар без речи отишао да ради. С правом се може очекивати да онај који већ испуњава и држи теже, да ће моћи одржати и лакше, јер Господ наређује: Држите све што сам вам заповедио и Оно је требало чинити, а ово не остављати (Мт. 28,20; 23,23).

Стога се, сматрам, с правом очекује и од жена, које усвоје библијско учење изложено апостолом Павлом, да ће прихватити и символ тог учења, покривање главе, из поверења да Свети апостол Павле зна шта треба да верујемо и којим знаком ту веру спољашње да изразимо.

Још да на крају напоменемо: Шта апостол Павле тражи од хришћанки, и шта оне треба да чине, јасно је. Свештеници, монаси и монахиње треба да говоре верницима да у храм улазе покривене главе. Но, ако нека од њих ипак уђе гологлава, или не схватајући смисао Апостолове наредбе, или што нема при руци доличан покривач, па да не би метала на главу што било, ступати с њом у свађу и препирку, поготово у храму, било би, најблаже речено, недолично. Сам апостол Павле, завршавајући овај одељак посланице, опомиње нас: Ако ли пак ко хоће да се свађа, ми таквога обичаја немамо, нити цркве Божје (1.Кор. 11,16).

Гласник, децембар 1982.

42. "У женском телу и у мушком облику, мушки си прошла подвиг, населивши се међу мужеве, и страсти ослабивши и стремљење похоте потпуно обуздавши постом и непрестаним молитвама..." (И стихира на Господи возвах 11.ИЦ); "Слабост женску мушки си изменила новим именом и ликом..." (Исто, 2 тропар 3 песме канона на јутрењи); "Чудан изглед и природи неодговарајући... усред мужева населивши се савршеним разумом..." (3 ст. на Господи возвах 25.ИЦ); "...У мушком изгледу, женскост си спољашње изменила, сакривши се од Велијарових замки..." (Исто, Слава на Господи возвах). Номоканон Милешевског Требника из 1545. г. о томе казује: Аште жена острижет власи своје, непшјушти (сматрајући) јако добро јест Б(о)га ради, кроме тачију иночаскаго житија, и дрзнувша се сатворити, анатема... Тачију јегда придет ва иночаско житије. (Свешчица 42, лист 6а, 6б.).

43. У том смислу, поједини монаси пуштају и дугу косу. Као што смо рекли на другом месту, општежитељни монаси, у старо време, нису имали дугу косу, него је стригли на посебан начин (уп. Гласник 1980, стр. 186).